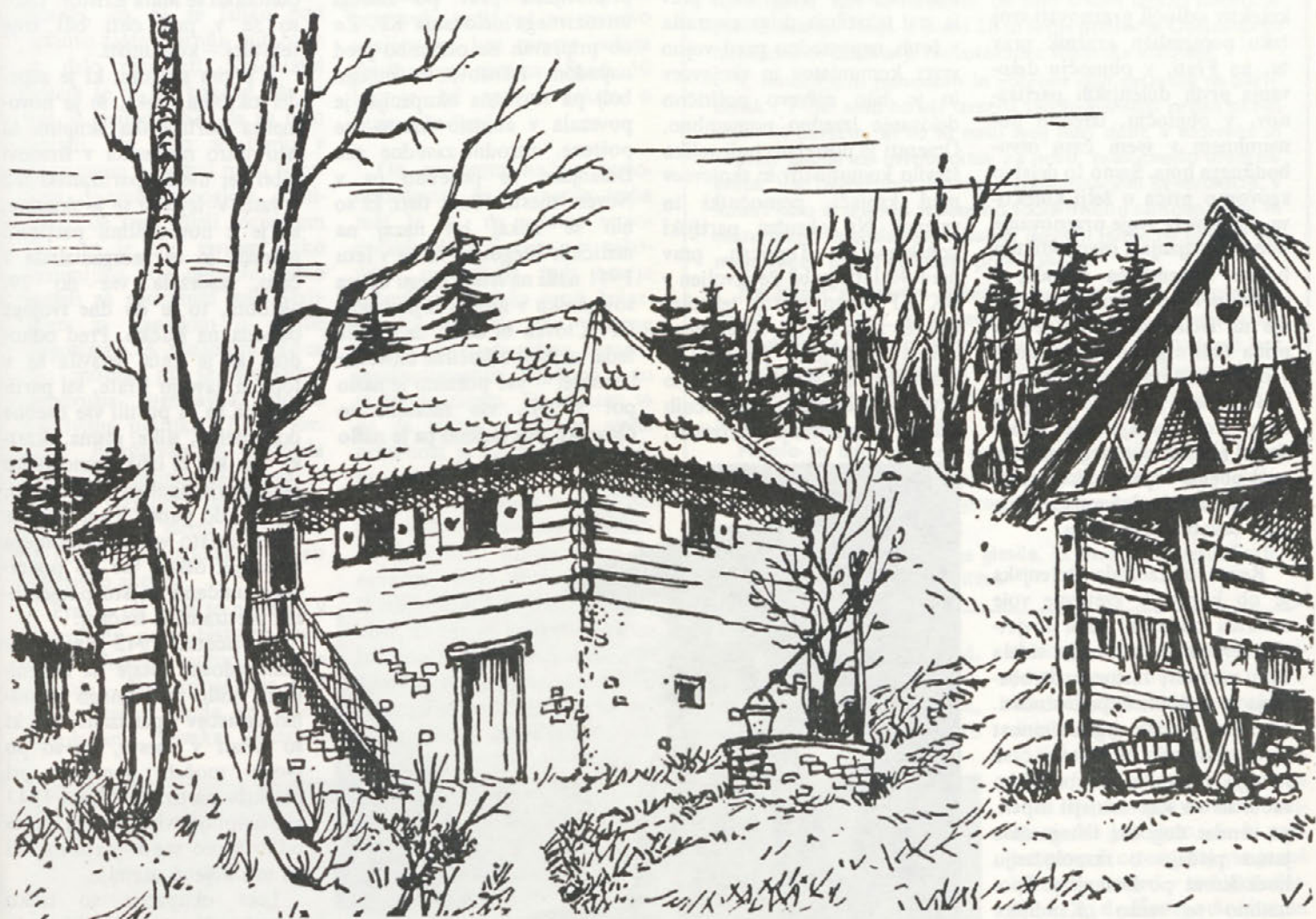

GLASILO TEKSTILNE TOVARNE NOVO MESTO

NOVOTEKS

ŠT. 13 — leto VIII. — 23. SEPTEMBRA 1980

Frata

30 let samoupravljanja v NOVOTEKSU

Drage tovarišice, dragi tovariši!

Dovolite mi, da se vam ob vašem prazniku, visokem jubileju samoupravljanja, pridružim z iskrenimi čestitkami in najboljšimi željami. 30 let samoupravljanja v vašem kolektivu pomeni 30 let ustvarjalnega dela vseh, ki so v tem času požrtvovalno ugrajevali svoje delo in življenje v rast podjetja, pomeni čas velikih uspehov, a tudi težkih preizkušenj.

Vsekakor ni slučaj, da se je kolektiv odločil praznovati svoj tako pomemben praznik prav tu, na Frati, v območju delovanja prvih dolenskih partizanov, v območju, izredno pomembnem v vsem času osvobodilnega boja. Samo to dejstvo zgovorno priča o želji kolektiva, da poveže svoje praznovanje samoupravljanja z osvobodilnim bojem slovenskega naroda, z razvojem revolucionarnega gibanja na Dolenjskem. To seveda priča tudi o globokem razumevanju samoupravljanja kot revolucionarnega gibanja današnjega časa, kot nadaljevanje delavskega revolucionarnega gibanja med obema vojnama, kot nadaljevanje revolucionarnega gibanja v osvobodilnem boju.

Revna in zaostala Dolenjska je ob koncu I. svetovne voje začutila oddaljeni vihar sovjetske revolucije in v njem videla tudi možnost lastnega osvoboditve iz revščine in podločnosti. Čeravno je bila organiziranost revolucionarnih sil tistega časa mnogo prešibka, da bi lahko računali na kak resnejši uspeh, pa vendar dogodki tistega časa jasno pričajo o razpoloženju ljudi širom po Dolenjski. Spominimo se samo „Kandijske republike“, ko so komunisti prevzeli oblast v občini, železniške stavke, dogodka na Krškem polju, moči komunistov v Št. Jerneju, v Št. Janžu, na Bučki itd. Nova oblast je vse te pojave grobo zatrla, vendar je prav v tej dobi že pričela delovati na Dolenjskem KP. Kljub neštetim težavam, plimam in osekam, delo Partije ni več prenehalo; organizacijsko in idejno je raslo in se krepilo v skladu z razvojem KP v vsej Sloveniji.

Ob razpadu Avstro-Ogrske Dolenjska skoraj ni imela industrije. Šele med obema vojnama se je počasi pričelo dvigati nad

obrtniški nivo nekaj tekstilnih obratov v Novem mestu, vendar v letih neposredno pred vojno vsi skupaj niso zaposlovali mnogo preko 140 delavcev, v glavnem ženske delovne sile. Prav tekstilne delavke in delavci so tudi prvi nastopili s stavko v obrambo svojih delavskih pravic.

Čeravno zelo skromna tekstilna industrija v Novem mestu, je vendar v vsem času med vojnama bila najpomembnejša. Razumljivo je tedaj, da je prav iz vrst tekstilnih delavcev zrasla v letih neposredno pred vojno vrsta komunistov in skojevcev in je bilo njihovo politično delovanje izredno pomembno. Omeniti je potrebno tudi veliko število komunistov in skojevcev med krojači, pomočniki in vajenci. Na okrožni partijski konferenci v Toplicah, prav pred 40 leti, je bil že izvoljen v OK KP Novo mesto tekstilni delavec Ivan Bartol. Sicer pa so v letu 1940 prav tekstilci – komunisti in skojevci izredno aktivno delovali v političnih akcijah povezovanja obrtnikov,

pomočnikov in vajencev, kmečke mladine in šolske mladine. Predvsem pri mladini je tedaj že prišlo tudi do večjih manifestacij te povezanosti. Tako n. pr. je bilo pred 40 leti poleti širše zborovanje skojevcev v gozdu pri Kotu in pri Podhosti. Široka je bila aktivnost pri organiziranju društva prijateljev SZ, v protidraginski akciji ter razkrinkavanju fašizma itd.

Razpad stare Jugoslavije je Dolenjska pričakala politično pripravljena prav po zaslugi intenzivnega delovanja KP. Že ob pripravah na obrambo pred napadom fašistov, še mnogo bolj pa sovražna okupacija, je povezala v enotno fronto vse poštene, narodno-zavedne sile Dolenjske, še posebno pa v Novem mestu. Tudi tisti, ki so bili še nekaj let nazaj na različnih bregovih, so se v letu 1941 našli na istem bregu upora sovražniku v močni organizaciji OF. Človek bi dejal, da so bile tedaj najbolj odločilne človeške lastnosti – vse pošteno je našlo pot v OF, vse moralno in človeško pokvarjeno pa je našlo

pri okupatorju možnost, da svojo pokvarjenost ponudi njemu in dobi zato celo skromno nagrado.

Ko je OK KP Novo mesto kmalu po napadu na SZ organiziral v gozdu nad Luknjo prvo partizansko taborišče, se je tej partizanski skupini kmalu pridružil tudi član OK Ivan Bartol. V drugi polovici septembra 1941 je prišel v četo še drugi tekstilni delavec – mladinec Milan Merčjak iz Drske in pred odhodom še Miha Krištof. Tako so že v prvi četi bili trije tekstilci – komunisti.

S prvim snegom, ki je zapadel oktobra 1941, se je novomeška partizanska skupina še isto jutro namestila v Brezovi rebri ter uvedla partizanski red v vasi. V tej vasi se je skupina, ki je z novodošli partizani prerasla in se reorganizirala v četo, zadržala vse do 29. oktobra, to je do dne svojega odhoda na Bučko. Pred odhodom se je četa ustavila še v toplem zavetju Frate, vsi partizani pa so tu pustili vse osebne dokumente, slike, pisma, skratka vse, kar bi lahko omogočilo okupatorju ugotoviti identiteto, če bi kdo padel. Tudi sicer je Frata, mesto vašega današnjega srečanja, ostala vse do popolnega uničenja mesto pomembnih partizanskih srečanj.

V pričetku 1942 je s pričetkom splošne vstaje na Dolenjskem odšlo tudi mnogo tekstilnih delavcev v partizane, oni, ki so ostali v mestu, pa so po svojih močeh pomagali pri preskrbi partizanov. Leta 1943 je z osvoboditvijo Novega mesta odšlo skoro vse v partizane ali na osvobodeno ozemlje.

Leta okupacije so težko prizadela Novo mesto. Ob osvoboditvi je bilo polno ruševin. Vse življenje je bilo potrebno zastaviti na novo. In le malo Novomeščanov se je vrnilo; mnogo jih je padlo širom po vsej Sloveniji in Jugoslaviji, mnogi so ostali za vedno v taboriščih, drugi ustreljeni kot talci ali obsojeni na smrt. Tudi tisti, ki so skozi vojno viхро ostali živi, so se vrnili le v majhnem številu. V večini so morali prevzemati naloge v osvobodjeni Sloveniji in Jugoslaviji – eni v vojski, drugi v na novo organizirani ljudski oblasti, pa tudi v gospodarstvu

(Nadaljevanje na 3. str.)

31. avgusta 1980 na partizanski Frati: slavnostni govornik na naši osrednji proslavi je bil tovariš Niko Šilih, eden izmed organizatorjev vstaje na Dolenjskem, prvoborec in prvi komandir Novomeške čete, ustanovljene na Frati 29. oktobra 1941. Zbrane delavce NOVOTEKSA je zaradi naliva lahko samo kratko pozdravil, dež pa je preprečil, da bi nam povedal kaj več o tej pomembni prvi dolenski partizanski postojanki. Zato v današnji številki našega glasila njegove, za 31. avgust pripravljene misli, objavljamo v celoti.

(Nadaljevanje z 2. str.)

širo po naši domovini. Tako je bilo breme onih, ki so se vrnili v Novo mesto, toliko težje. Ob skromni hrani in vsestranskem pomanjkanju so pričeli z obnovo. Tovarne so pričele delovati.

V tistem času še nedokončane obnove smo doživeli še eno težko preizkušnjo – informbiro. Da nam je bil sovražnik zapad, smo morali pač razumeti, da je ob naših mejah ustvarjal taborišča za pobegle belogardiste, ustaše, četnike, izdajalce vseh vrst in skušal doseči, da bi se lahko pod njihovo zastavo vrnili, tudi to se je dalo razumeti. Kolonialni sistem še ni bil končan. Da pa nas je napadla SZ, da so nam očitali, da smo se borili v sporazumu z Nemci proti Nemcem, da smo neubogljivi, domišljavi, da smo izdali socializem itd., to je bilo vendar težko razumljivo. Res tedaj še nismo vedeli za sporazum med Stalinom in zapadom o delitvi Jugoslavije. A Stalinu ni bilo za to; motila ga je svobodna neodvisna Jugoslavija, motila neodvisna politika KPJ in tov. Tita. Jugoslavija je postajala pohujšljiv primer za druge, v „lager“ vključene države. Pritisnili so nas z vsemi sredstvi, ki so jim bila na razpolago – razen z vojaško akcijo.

Prav v tej dobi se pričinja v Jugoslaviji nova, bistvena sprememba našega revolucionarnega razvoja – samoupravljanje. KPJ se je stalno borila za polno osvoboditev človeka. Vedno se

je borila za načelo, da naj vse pravice človeka izhajajo iz njegovega dela, da mora delovni človek v celoti odločati o rezultatih svojega dela, da mora delavec biti tudi upravljelec in nosilec družbenega odločanja. Že stari predvojni pozdrav ilegalne KP „delu čast in oblast“ je nenehno opozarjal člane na to najbolj elementarno zahtevo revolucije. Samoupravljanje pomeni ob zmagoviti revoluciji uresničevanje tega načela. Veliki misleci in usmerjevalci revolucije Tito, Kardelj, Kidrič in drugi so idejno utemeljili samoupravljanje in pripravili tudi pot za njegovo uveljavitev, kot osnove našega družbenega sistema. Sredi 50 let je bil sprejet zakon o samoupravljanju.

Ob sprejemu načela samoupravljanja pa je morda treba reči še to, da pravica samoupravljanja, sprejeta z zakonom, predstavlja tudi orožje delovnega človeka proti bolezni, ki spremlja vse državne tvorbe, je pa posebno nevarna revolucionarnim gibanjem – to je birokratizem. Ta bolezen se ne da ugnati z aktom, njena nevarnost je kakor plesen, vedno prisotna. Tudi samoupravljanje ne odpravlja birokracije, ji pa vedno znova reže trdovratne korenine. Birokratizem je nevaren kot sistem, je pa škodljiv tudi kot človeška lastnost, ki skriva za seboj najrazličnejše slabosti: neznanje, nesposobnost, samovšečnost, samovoljo, nekritičnost in neodgovornost, brezdušnost, pri-

Frata 1941–1980

Na bivšem Auerspergovem posestvu v Brezovi rebri med Mirmo pečjo in Sotesko je stala samotna logarska koča Frata.

Tu je bilo že leta 1941 zatočišče prvih dolenjskih aktivstov OF. Frata je bila vsa vojna leta zbirna baza za odhod v partizane in križišče mnogih partizanskih poti. Tu so se ustavljali krurirji in partizanske enote. V topli leseni hiši z vedno prijaznimi in nasmejanimi ljudmi so jim odprta vrata vsak trenutek dneva ali noči. Tu so sušili njihova premočena oblačila, povezovali ranjence, jim kuhali, jih skrivali in jim dajali vse, kar so imeli in še mnogo več. Zato je Frata ostala v nepozabnem spominu vseh, ki so kdaj prestopili njen prag.

Ni slučajno, da smo si delavci Novoteksa izbrali prav Frato za zaključno slovesnost ob 30-letnici delavskega samoupravljanja, kot ni slučajno, da smo si lani izbrali področje Partizanskega Roga z Bazo 20 in letos področje Gorjanskega bataljona za delovanje Novoteksove slikarske kolonije.

Z množičnim pohodom in zborom vseh delavcev na partizansk i Frati smo hoteli izraziti vso hvaležnost prvim aktivstom in borcev, ki so tu našli svoj novi dom, v katerem so snovali akcije za osvoboditev za novo, pravičnejšo ureditev sveta. Vso hvaležnost dajemo revolucionarjem in revoluciji, v kateri smo si izbrili svobodno socialistično samoupravno in neuvrščeno Jugoslavijo, v kateri delovni ljudje na najbolj demokratičen način odločajo prav o vsem.

Na žalost z zborom delavcev na Frati nismo popolnoma uspeli: močan dež, ki je padal vse predpoldne, je marsikoga zadržal doma. Zbralo se nas je na Frati vsega nekaj več kot 300 delavcev Novoteksa in nekaj gostov – družbenopolitičnih delavcev iz Novega mesta in Ljubljane, nekaj predvojnih komunistov in prvoborcev.

Padalo je tako, da tudi slavnostni govornik, tovariš Niko Šilih, ni mogel povedati vse, kar je nameraval zbranim reči. Kulturnega in športnega programa prav tako nismo mogli izpeljati.

Zato v tej številki našega glasila, ki smo jo posvetili Frati, objavljamo misli tovariša Šiliha.

laščanje pravic, ki niso dane itd. Tej bolezni, ki se lahko pojavlja povsod in ob vsakem času, mora biti posvečena stalna skrb

samoupravljalcev in njeno odpravljanje že ob samih pričetkih, ne pa šele tedaj, ko bolezen dobi že težje oblike.

Kolektivu „Novoteksa“ pripada častno mesto prvega samoupravljalca na Dolenjskem. Ni potrebno, da bi vam jaz govoril o tem, kaj vse je vaš kolektiv dosegel v treh desetletjih, ki so sledila tej odločitvi, in tudi ne, skozi kakšne težave si je utiralo pot samoupravljanje – koliko dela, prepričevanja, različnih stališč, sporov, jeze je bilo, a končno vendar skupnih stališč, uspehov, napredka in zadovoljstva je rodilo. Prav samoupravljanje je vedno omogočalo strnitev vseh sil kolektiva, vse njegove ustvarjalnosti v enotno akcijo dela in napredka. „Novoteks“ je postal velik ne samo na Dolenjskem in v Sloveniji, postal je poznan v vsej Jugoslaviji. Vaše delo, kvaliteta vaših izdelkov, organizacija dela velja kot vzor med tekstilnimi podjetji. Izvoz, ki ga

(Nadaljevanje na 4. str.)

Spominska fotografija na letošnji zadnji avgust, ko se nas je nekaj sto zbralo na Frati. Dežniki povedo, kako nam jo je sredi poletja zagodlo vreme, a dobrega razpoloženja nam tudi to ni moglo vzeti...

Venec pred tri spomenike za svobodo padlih borcev, aktivistov in talcev na Frati je položila tričlanska delegacija, v kateri so bili: predsednica ZSMS Mira Kump, predsednik DS delovne organizacije Ratimir Pešić in Jože Udovič, prvoborec s Frate, naš upokojeni delavec, v imenu aktiva ZZB NOV.

(Nadaljevanje s 3. str.)

dosegate, pa priča o ugledu in uspešnosti vašega poslovanja zunaj naših meja.

Ne samo v vašem kolektivu, vsa Dolenjska doživlja napredek; morda je za nas, ki pomnimo še staro Jugoslavijo, to bolj očitno, tudi za tiste, ki se spominjajo pričetka samoupravljanja; manj morda za mlajše, a tudi ti so priča stalnemu spreminjanju in napredovanju Dolenjske.

V današnjem času, 35 let po osvoboditvi in po 30 letih samoupravne poti, lahko ugotavljamo silen napredek v vsej naši družbeni skupnosti. Samoupravljanje je postalo sestavni del našega življenja. Kjerkoli se pojavi kritika, ni uperjena proti samoupravljanju, temveč proti slabemu samoupravnemu delovanju na enem ali drugem torišču. Pravica do samoupravljanja si danes utira pot preko vseh meja, brez ozira na družbeni sistem v državi. Pravica samoupravljanja postaja stvar človekovega dostojanstva, postaja pa vse bolj tudi pogoj industrijskega, ekonomskega in splošnodružbenega napredka. Samoupravljanje postaja v svetu pojem resnične svobode.

Stalen spremljevalec vsega našega napredka so bile najrazličnejše težave, ki smo jih moralipremagovati. Enoslopošne težave sodobnega sveta, ki postaja vse bolj majhen in

zato, kjerkoli se pojavijo, odmevajo v vsem svetu in tudi pri nas. Drugo so težave nas samih, našega razvoja. Moč naše revolucije je bila vedno v tem, da je v vsakem trenutku znalapogumno odkrivati lastne slabosti, jih odpravljati in odkrivati nove poti napredka.

Tudi danes se soočamo s težkimi problemi. V želji po čim hitrejšemnapredku, počim krajši poti iz zaostalosti slednjega delčka naše jugoslovanske skupnosti, smo se pretirano zadolževali v tujini in prekomerno in neredko negospodarno trošili doma. Kakor hitro se ne spoštuje merilo, da ne smemo več trošiti kakor ustvarimo, pa naj bo to poedinec ali družba v celoti, tedaj je nevarnost ne dovolj pretehtanega in preudarnega trošenja vedno prisotna. Temu pa sledi razvednotenje dela, inflacija in ponovna zadolžitev. Tovrstni problemi so več ali manj spremljali ves naš razvoj. Prav v zadnjem času pa so predolgo neobvladane želje, trošiti več kakor zmoremo, prekipeli. Mera je bila zvrhana. Nemogoče je ravnati se po načelu, kaj vse želimo; treba je stopiti na čvrsta tla in ugotavljati, kaj z lastnim delom zmoremo. Danes pravimo temu — stabilizacija.

Kadar skromen studenec postane hudournik, ga je težko ukrotiti — ne nemogoče, le več znanja in zavzetosti je treba. In

danes je stanje takšno, da zahteva zavzeto reševanje vsakega od nas, vseh delčkov naše skupnosti, vse naše skupnosti, od poedince, kolektiva, občine, republike in zveze. Ne gre več, da bi drug na drugega kazali in govorili, to je stvar onega. Vsakdo mora pričeti pri sebi, na svojem delovnem mestu, v svojem kolektivu, v svoji občini, v svoji republiki in v svoji zvezi.

Za kolektiv „Novoteksa“ ne mislim, da ta naloga ne bo težka-a prepričan sem, da ne pre-

težka, zakaj v vsem času svojega obstoja je moral zavzeto in požrtvovalno delati, preudarno in varčno gospodariti, da je dosegel današnjo, zavidanja vredno raven in ugled, ki ga uživa. Z uspešno izpolnitvijo te naloge pa bo kolektiv izpolnil tudi tokrat svojo pomembno družbeno nalogo. Prepričan sem, da bo tudi v tem primer in spodbuda tudi drugim.

Dovolite mi, da vam ob koncu še enkrat iskreno čestitam k vsemu doseženemu in izrazim željo, da bi tudi generacije, ki svoje življenjsko delo šele pričenjajo, nadaljevale v samoupravljanju vse ono zlahtno, napredno, človeško, kar je navdihovalo njihove predhodnike, tekstilne delavce in delavke pred vojno, v osvobodilnem boju in v povojni izgradnji — s tem pa tudi vse ono, za kar se je dolenjski delovni človek boril skupno z vsem slovesnim narodom, z vsemi narodi Jugoslavije.

Takšno delovanje bo tudi v prihodnosti jamstvo svobode in sreče naših delovnih ljudi v svobodni, neodvisni, samoupravni, socialistični, Titovi Jugoslaviji.

NIKO ŠILIH

Proslavo je začel Dolenjski oktet z „Delavskim pozdravom“.

V tistih usodnih dnevih, ko nas je poteptal okupator, nismo utegnili kdove koliko premišljati, vendar sem vselej, kadar koli sem ujela kak primeren trenutek, premišljevala o ljudeh, ki žive tod okrog Frate. Prej nisem poznala teh krajev, poznala sem jih le po imenu in še to ne vseh. Tedaj so mi postali na mah vsi nekam domači, čeprav nekateri z bolj mračnim, nepoznanim pogledom. Največ me je spoznaval z njimi in njihovim življenjem mož Jože, logar na Frati.

Kakor da mi je narisal na zemljevidu, sem jih videla pred seboj: „To vse skupaj je revir Brezova reber. Lastnik vseh teh tisoč sedem sto hektarov bogatega gozda je knez Auersperg. Knez in Nemec. Vse tod okrog je njegovo. Vsi prebivalci teh krajev so njegovi delavci in uslužbenci. Imenuje se tudi grof Soteski, po gradu Soteska, kjer najraje biva. Vse je njegovo“.

„Domačini imajo zatorej le tiste krpice zemlje, za katere on ne mara?“ sem se začudila.

„Zakaj se čudiš? Mar nisi zrasla na Jesenicah? Kaj so pa tam imeli domačini?“

Grad Soteska. Nekdaj razkošno bivališče grofov Soteskih, danes za nas le še nevarna trdnjava, ki jo je treba porušiti kakor mnogo drugih, ki so jih po naših tleh posejali tujci.

„Da, in v oddelku tri revirja Vrezova reber je Frata.“ Poglela sem skozi okno hišice na Frati. Podolgovata jasa, obdana z vitkimi jelkami in mogočnimi stoltenimi bukvami. Vsa skrita in nekam skrivnostna leži sredi te jase logarska hišica.

Nad njo so vasi Ajdovec, Plano in Brezova reber. To so najbližje vasi, pa je vendar do najbližje pol ure hoda. Ob vznožju Frate se razprostira dolina pod Jordan kalom, Golobinjem in Grč vrhom. V tej dolini pa leže tri vasi, trije Globodoli, Gornji, Srednji in Dolnji Globodol. Nad Gornjim Globodolom, pod Ostrim vrhom, stojita le dve domačiji in temu koncu so nekoč dali ime Mali vrh.

Skraja mi je bilo na Frati nekam tesno. Tolikokrat sem bila sama in sem se kljub obilici dela včasih le spomnila, da bi me lahko bilo strah.

„Tudi po stezicah in gozdnih poteh lahko pride sovražnik ...“

Posebno če zve, kaj se kuje na Frati ...

Z vsemi kraji bližnje in daljne okolice je bila Frata povezana le s stezami in gozdnimi potmi. Z dolino Krke in Žužemberkom, Dvorom, Sotesko, Toplicami, stražo in Prečno.

„Kdaj pa si pravzaprav prišel sem, Jože?“

„Jaz? Osemindvajsetega leta.

Takrat me je Auersperger imenoval za logarja na Frati. To je bilo najslabše logarsko mesto, pa sem bil vseeno lahko srečen, da sem ga dobil, saj so bili le redki Slovenci logarji. Na dobra mesta je „firšt“, tako so mu pravili, imenoval le Nemce – Kočvarje, ki jih je lahko izkoriščal za vsako delo, tudi za to, da so ga obveščali o razpoloženju ljudi.“

„Duhovščina ima tod veliko moč, kaj?“

„To pa, to.“

Z zelo redkimi izjemami je bila vsa bližnja okolica Frate pobožnaška in kulturno zaostala, saj so se vaščani ajdovške občine ponašali, da je dala njihova fara sto in enega duhovnika. Vaščani, posebno še njihove žene, so morali misliti in

božnjakarska. Zato pa je bila bližnja okolica Mirne peči – Biška vas in Hrastje z mirnopeškim župnikom Petričem in kaplanom Šinkarjem bodoče gnezdo bele garde. Le nekateri gozdni delavci iz teh vasi, nezadovoljni s premajhnim zaslužkom, so iskali poti iz tega stanja.

„Te vasi so pravzaprav precej revne. Bogastvo so vzeli tujci, revščina je ostala domačim ljudem. Tako so se tudi kmečki sinovi zaposlovali v gozdu. Sam sem iz revne družine, pa dobro vem, kako živijo po bajtah, kjer se duri ne zaklepajo ne podnevi ne ponoči, ker se ni bati razbojnika, ki ne more ničesar odnesti. Zato sem pomagal ljudem, kjer sem mogel, a to sem mogel predvsem pri razdelitvi dela.

FRATA

delati tako, kakor je zapovedovala cerkev. Župnik je s prižnice kričal na žene: „Bodi možu pokorna, ubogaj, moli, delaj in rodi otroke!“. Za moža, ki je bil absoluten gospodar družine, je bilo sramotno, poslušati dober nasvet žene ali popestovati malčka. Celotno pri vzgoji otrok so že navsezgodaj delali razliko med spoloma. Fant je lahko študiral, vendar le za „gospoda“, dekleta pa so morala delati doma, potem pa se poročiti z možem, ki ga je izbral oče. S prižnice so neprestano donele strašne besede o podivjanih ruskih in španskih komunistih, ki se bodo na sodni dan cvrli v najbolj vročem ognju.

Tak je bil Ajdovec in večina vseh suhodkranjskih vasi, ko so Italijani zasedli Dolenjsko. Le Mirna peč je bila napredna, razen ene družine, ki je bila po-

Gledal sem, da sem ga dodelil najprej najpotrebnejšim. Tem sem dal boljše delo in bližje delovišče. Tako so me nekam radi imeli. No, saj me imajo še zdaj ... Toda ...

„Kaj premišljaš, Jože?“

„Premišljam, kako je zdaj vse čudno. Do včeraj sem brez skrbi stopil v vsako hišo. Povsod so me bili veseli; ko sem jih obiskal, so se čutili kar počaščeni. Kako pa bo poslej? V katerih hišah me bodo veseli? Kje se me bodo bali? Kje bodo gledali, kako bi me izdali? Z delavci sem večkrat govoril o drugačnih časih, ki bodo morali priti. Sprva so zmajevali z glavo, potem pa so se nekaj razgibali. Spoznal sem, da jim župnik le ni več edini človek, ki nekaj ve in zna. Te bo treba pritegniti, prav vse bo treba pritegniti ...“

Vedela sem, kaj misli s tem.

Pogled na obnovljeno kočo na Frati (iz arhiva oddelka NOB v Dolenjskem muzeju, Novo mesto).

Zdaj smo rabili take besede in hitro smo se jim privadili. Pritegniti, zgraditi, razhajkati ...

Sami novi izrazi, ki jih je porajal novi čas.

„Ko je stara Jugoslavija propadla, sem bil na Frati čisto sam. Vpoklicali me niso, ker sem bil rojen že v letih, ki jih ni zajela splošna mobilizacija. Pričakoval sem, da bo gnilo bajto podrl prvi veter. Nisem bil razočaran, vesel pa tudi ne. Takrat, ko sem se kot mlad fant boril po Koroškem, sem mnogo slišal o republikah, o sovjetih, o demokraciji. Zato nisem mogel razumeti, kaj bomo s kralji in grofi. Pa so spet prišli kralji in grofi in firšti, in spet – konec lepih sanj. Zdaj pa – zdaj je konec njihovega vladanja. Za nas pa se začne življenje.“

„Kaj pa bo zdaj?“ so spraševali delavci logarja Zupančiča. „Bo mar vsega konec in bomo ostali na cesti?“

Strah pred neznanim si jim bral iz oči. „Kar potolažite se, vso stvar bomo že kako uredili,“ jih je miril Zupančič.

„Sam pa sem čakal in prisluškval, kdaj se bo kaj zganilo. Vedel sem, da se bo. Moralo se je, saj nismo mogli kar tako prijateljsko seči Italijanom v roko in jim zaželeli dobrodošlico. Nekje vendar mora biti rešitev ...“

In rešitev je prišla, ni pa prišla kar tako, preko noči ... Štiri dolga leta smo jo kovali.

Konec maja 1941 je prišel k meni Lojze Zupančič, po domače Žungar, kmetovalec iz Ajdovca. Da me kličejo na sestanek, je povedal. Ves rdeč je bil v obraz, zdelo se mi je, da je zelo hitro hodil. Dal sem mu piti. Ko je prijel za kozarec, se mu je narahlo tresla roka. Uganil sem, da je vznemirjen. Saj sem bil tudi jaz. To vendar ni kar tako. To je trenutek, ki ga pomniš vse življenje.

Torej se je začelo, začelo se je“.

Gozd je bil ves svetel in poln ptičjega petja, pomladnih rosic in srebrnih pajčevin. V gozdu nad Ajdovcem so čakali ljudje, ki so poklicali Zupančiča na sestanek. Vedeli so, da je zaupanja vreden, da ga lahko vzamejo medse in da jim bo pomagal. Povedali mu bodo, po kateri poti bo treba hotiti.

Ko so mu prvi trije ilegalci segli v roko, je bil Zupančič kakor nem. Niti črnil ni. Sedli so in se začeli meniti. Bili so Jože Slak – Silvo, Rudi Zupanc in Maks Henigman, ter Ivan Bartol iz Ločne pri Novem mestu.

„Jože, gotovo veš ali vsaj slušiš, zakaj smo te poklicali!“ Pogovoriti se moramo najprej

(Nadaljevanje na 6. str.)

Začetki vstaje na Dolenjskem

Po sklepu seje okrožnega KPS v mlinu med Srebrničami je začelo članstvo novomeškega okrožja pripravljati prvo partizansko taborišče, kamor je najprej odšel Jože Slak-Silvo, ker mu je grozila aretacija. Za njim je prišel Maks Henigman iz Dolenjskih Toplic in iz Bele krajine Janko Stariha, dijak novomeške gimnazije. Pridružil se jim je še Ivan Bartol, tekstilni delavec in predvojni komunist, ki je 3. avgusta 1941 na Kamnem vrhu vzel orožje italijanskemu vojaku. Iz gozda nad razvalinami gradu Luknja so se

premaknili v bližino Brezove rebri. Tukaj se jim je pridružil ljubljanski dijak Jože Sašek-Devi. Stalno so patrolirali po okoliških vaseh, ter se nekajkrat spoprijeli z italijanskimi obhodnimi stražami. Dne 17. avgusta 1941 so minirali progo Novo mesto-Mirna peč. Ko je v drugi polovici oktobra 1941 zapadel sneg, so se preselili na Brezovo reber.

Skupina se je postopoma večala, prihajali so novi borci in v pripravah za napad na Bučko se je izoblikovala v prvo novomeško partizansko četo 29. oktobra 1941 s komandirjem Vikom Šilih in komisarjem ožetom Slakom. V četi je bilo poleg komandirja in komisarja še 21 borcev. Četa je bila ustanovljena 29. oktobra 1941 v vasi Brezova reber. Sredi vasi Brezova reber je na hiši, kjer je bila ustanovljena novomeška partizanska četa, vzdana spominska plošča. Ko se je četa odpravljala v napad na Bučko, je ostal v taborišču na Frati Jože Slak-Silvo, ker zaradi močne kratkovidnosti v noči, megli in snegu ni mogel na pot.

Na posvetovanju pokrajinskih poveljstev narodnoosvobodilne vojske z glavnim štabom 26. sept. 1941 v Stolicah, ki sta se ga iz Slovenije udeležila Franc Leskovšek in Miha Marinko so ugotovili, da bi morali na slovenskem neusmiljeno uničevanje in preganjanje slovenskega naroda z rodne grude bolj izkoristiti za splošni narodni odpor.

Pod vplivom tega posvetovanja in v zvezi z odredbo vodje civilne uprave za Spodnjo Štajersko je hotelo Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet dvigniti v Zasavju splošno ljudsko vstajo, ki naj bi jo spodbudile skupine partizanskih enot.

Zato naj bi se v Zasavju zbrale določene enote: v severne predele izselitvenega pasu naj bi prišel prvi štajerski bataljon pod poveljstvom Franca Rozmana-Staneta, ki bi se mu pridružila še brežiška četa, v južnem delu izselitvenega pasu pa naj bi operiral dolenjski bataljon, ki bi se ustanovil iz novomeške, belokranjske, mokronoške in grosupeljske čete. Ta bataljon naj bi vdrl na nemško zasedbeno ozemlje pri Bučki in tam obračunal z nemško postojanko. Akcija je bila nadvse pomembna, zato so politično in vojaško vodstvo zaupali Mihi Marinku in dr. Alešu Beblerju.

V zvezi s pripravami za napad na Bučko je prišel v Novo mesto dr. Aleš Bebler. Po njegovem naročilu je odšel v Belo krajino Jože Košir, da bi zbral tamkajšnje partizane in jih pripeljal na zborna mesto nad Šmarješkimi Toplicami. V gostilni ob cesti blizu Šmarjeških Toplic je bila javka. Tu je bil štab in tu sta Miha Marinko in Aleš Bebler sprejemala poročila o pripravah, sestavljala načrt pohoda in dajala potrebna navodila.

Zaradi neprestanega sneženja ni mogla priti na zborna mesto Grosupeljska četa. Novomeška

četa je krenila z Brezove rebri pod Hmeljnikom preko Trške gore in mimo Starega gradu, kjer je zajtrkovala, proti Šmarjeti 29. oktobra 1941 ponoči. Italijanski komisar za javno varnost v Novem mestu je sporočal, da je 30. oktobra prišlo na Stari grad 17 upornikov, ki so, dobro oboroženi, po dnevem počitku krenili v neznano smer. Bila je to novomeška četa, ki na svoji poti od Brezove rebri do Otavnika ni nikjer naletela na Italijane, ker so jo domačini mimo njihovih postajank varno vodili.

Tu bi se bili morali združiti z belokranjsko četo. Toda Belokranjcev ni bilo. Belokranjska četa, ki se je zbrala na Smuku nad Semičem in od tod krenila preko Gornjih Laz mimo Radohe in Pristave pri Podgradu skozi Koroško vas, Plemberg, Orehek in Veliki Slatnik, nad Ratežem prečkala cesto Novo mesto-Brežice ter mimo Sel in Gumberka prišla do Otočca, bi bila morala tu prek Krke na levi breg. Ker je bil most med otokom, na katerem stoji grad Otočec, in desnim bregom Krke porušen in ker četa po šesturnem postanku ni mogla najti prehoda prek Krke, se je odločila, da se vrne. V noči od 1. novembra na 2. november 1941 je prenočila na Podgradu, naslednjo noč pa na Gornjih Lazah, ne da bi vedela, da so ji za petami enote 24. polka divizije Isonzo. Zato je bila napadena iznenada.

(Nadaljevanje na 7. str.)

(Nadaljevanje s 5. str.)

sami. Menda veš, da za zdaj ni mogoče drugače, kot takole, skrivaj. Italijani so tu. Nemci so zasedli del naše zemlje. Kljukasti križ so obesili vrh Triglava in po naši beli Ljubljani se brez sramu petelinjo črne srajce. Nekaj časa je govoril Slak mirno, le daj pa kdaj je v zadregi iskal primerne besede, nato pa je nepričakovano povzdignil glas: „Ne smemo pustiti, da naš narod utone v fašistični brozgi, da potepajo naš ponos in postavijo križ na grob našega naroda...“ Zasvetilo se mu je v očeh in bilo je, kakor da govori ogromni množici ljudi, ki bi jih rad prepričal, da tako ne more ostati, da je treba pograbit puške.

„Aprilska katastrofa je težko prizadela naš narod, ki je skoraj izgubil vero v vstajenje. Zato, tovariši, je naša prva in najvažnejša naloga, vrniti našemu narodu vero! V Ljubljani se je 27. aprila osnovala Osvobodilna fronta slovenskega naroda. To je organizacija, ki jo vodijo komunisti, ki pa združujejo vse politične stranke, razen klerikalne. To je temelj osvobodilnega boja – z njenimi borbenimi načeli moramo prodreti v sleherno bajto, v sleherni kotiček naše domovine!”

Oddahnil si je. Pogledal je Jožeta in se v zadregi nasmehnil:

„Oprosti, drl sem se kakor kak šomošter, toda tako je z mano vselej, kadar bi bil rad posebno prepričevalen. Saj vem, da tebe ni treba prepričevati... povej nam torej, si za to?”

„Seveda, seveda!” je s srcem polnim radosti in navdušenja, prvič spregovoril Zupančič.

To je bil velik dan. S tem dnem so stopili na pot organiziranega dela Osvobodilne fronte.

TINA ZUPANČIČ

V začetku je še kazalo, da dež ne bo prehud, pa smo se takole zbrali pred odrom, vendar je naliv preprečil predvideni potek proslave.

(Nadaljevanje s 6. str.)

2. novembra 1941 je prišlo na Gornji Težki vodi do streljanja med prvo italijansko kolono in partizani; tako so partizani sami odkrili sovražniku svojo sled. Italijani so četi sledili do Radohe, kjer so izgubili vsako sled za njo in že mislili tu prenočiti. Tedaj pa sta jim izdajalca povedala, da so partizani na Gornjih Lazah. Italijani so prodirali proti vasi in okrog pol devetih zvečer je prišlo do ostrega boja, v katerem je od 29 partizanov ostalo živih samo 8.

Na Otavniku se je novomeška četa združila z mokronoško četo, ki jo je vodil španski borec Jože Nose—Špan. S to skupino je prišel tudi komisar glav-

nega poveljstva Miha Marinko. Za komandanta bataljona, ki naj bi nastal po združitvi dolenjskih čet, je glavno poveljstvo poslalo Jerneja Gašperšiča, predvojnega komunista in do tedaj komandanta krimskega bataljona.

1. novembra 1941 je skupina prekorčila italijansko—nemško razmejitveno črto in se ustavila pod Bučko. Tu so vse borce podrobneje seznanili z načrtom napada na ta kraj, kjer je bila nemška postojanka z zapori. Enota se je razdelila na tri desetine. Določeno je bilo, da napadejo šolo, v kateri je bila posadka, s čelne in hrbtni strani, hkrati pa naj bi z močnim ognjem razbili šipe, pometali

skozi okna v razrede čimveč bomb in nato z jurišem prisilili sovražnika k predaji. Napad naj bi se začel ob polnoči. Po napadu, v katerem je padel Jože Sašek—Devi in sta bila ranjena dva tovariša iz Novomeške čete, so se partizani umaknili na italijansko zasedbeno področje. Ko se je hotela pri Telčah ponovno vrniti na preseljitveno področje, je videla, da so Nemci in Italijani z močnimi silami zaprli mejo. Zato je skupina krenila proti Šentrupertu in pod vodstvom Mihe Marinka spretno manevrirala na odsekih Moravče—Litija—Kum—Šentrupert.

Na Moravški gori so jih Italijani napadli, pri čemer je padel Maks Henigman iz Dolenjskih

Toplic in Ivan Bartol iz Novega mesta. Ves čas tega desetdnevnega premikanja so borci te skupine na svoji poti razvijali močno politično in propagandno dejavnost, pri Šentrupertu pa sprejeli v svoje vrste tudi del Rašiške čete, ki je prišla iz Gorenjskega.

Po napadu na Bučko na osrednjem Dolenjskem in v Beli krajini ni bilo nobene partizanske enote.

Borci Novomeške čete so se v glavnem vključili v Mokronoško četo, ki je decembra 1941 v taborišču na Kremenjaku prišla v sestav II. štajerskega bataljona. Belokranjska četa pa je bila v Gornjih Lazah povečini uničena.

Frata in prve oborožene akcije

Okrožni komite KPS in okrožni odbor OF Novo mesto sta začela nabirati ljudi za partizane že v jeseni 1941. Za zbirališče teh novih skupin je bila določena Auerspergova gozdarska koča na Frati pri Brezovi rebri, kjer je bil za logarja Jože Zupančič in kjer se je zadrževal predvojni komunist Jože Slak—Silvo, po napadu na Bučko pa tudi Edi Valant in ilegalce Rudi Zupanc in Dolenjskih Toplic.

Prva skupina Novomeščanov je odšla v partizane 5. in 6. januarja 1942 in se povezala še s tremi domačini iz Mirne peči ter skupaj z njimi prišla na Frato. V noči na 8. januar 1942 je skupina odšla v oglarsko bajto na Kulovih selih in se tu združila s skupino iz Dolenje Straže, Gorenjega Polja in Podturna. Sredi januarja 1942 so se — bilo jih je 16 po številu — premaknili v zaselek Mali vrh nad Globodolom, kjer so se združili s Šentjernejsko skupino. 7. januarja 1942 so po polnoči prišli v prazno kočo na Malem vrhu nad Globodolom. Na Mali vrh je poleg posameznikov prišla še skupina iz Jurke vasi.

Do 25. januarja 1942 je sprejemno in šolsko taborišče na Malem vrhu naraslo na 30 partizanov. Poveljnik taborišča je bil Dušan Švara—Dule, Mornar, njegov namestnik pa Drago Florjančič z Otočca. Politični Komisar je bil naprej Franc Prhne, nato pa Jože Prijatelj—Slobodan in Nemške vasi pri Ponikvah. Da bi bili čimbolj na varnem, so si v gozdu med Velikim Lipovcem in Kulovimi seli izkopali zemljanko, kjer pa zaradi mraza niso mogli prebivati in so se vrnili na Mali vrh. Zveza s tem taboriščem je šla preko Mirne peči, s Frato pa tu-

di preko Prečne, kjer jo je vzdrževala Jarčeva družina. Ko je taborišče na Malem vrhu zaradi naraščajočega števila partizanov postajalo premajhno in ker bi ga bilo nujno potrebno bolj dobro skriti, je vodstvo taborišča sklenilo, da se premesti v Kočevski Rog, kjer bi izpraznjene vasi dajale dovolj možnosti za nastanitev. Proti koncu januarja 1942 je skupina odšla skozi Brezovo reber, Gorenje in Dolenje Polje preko Krke v Podturn in od tu v logarsko kočo na Jelenici. Zveza s taboriščem je bila v Podturnu. Na Frati je ostal Jože Slak in skrbel za odpremljanje novih borcev in bork v taborišču na Rogu.

Borcev je bilo zmeraj več in 3. februarja 1942 so v taborišču sestavili dve četi. 5. februarja 1942 je prišel semkaj Filip Tekavec—Gašper za vojaškega in-

štruktorja. Vse večje število partizanov je zahtevalo organizacijsko ureditev in utrditev skupine. Zato je glavno poveljstvo 8. februarja 1942 sklenilo ustanoviti peti partizanski bataljon, ki se je potem imenoval dolenjski bataljon.

V koči na Jelenici je postajalo pretesno in tudi strateška lega ni bila najbolj ugodna. Zato so partizani sredi februarja 1942 odšli na Gornjo Toplo reber. Prihajali so zmeraj novi borci iz Novega mesta in Vavte vasi, iz Dolenjskih Toplic in od drugod. V začetku marca 1942 so taborišče obiskali sekretar okrožnega komiteja Viktor Avbelj, član okrožnega komiteja Ivan More in Milan Venišnik.

11. marca 1942 so ustanovili dolenjski bataljon s komandantom Ivanom Moretom—Žanom, namestnikom Filipom Tekav-

cem—Gašperjem ter političnim komisarjem Dušanom Pirjevcem—Ahamom.

V noči od 9. na 10. marec 1942 je odšla na Rog nova skupina iz šentjernejske doline. Po navodilih okrožnega komiteja KPS Novo mesto bi bila morala oditi v partizane šele 20. marca. Toda naš obveščevalec s karabinerske postaje v Šentjerneju je sporočil, da nameravajo Italijani aretirati Maksa Valeta—Fičija in Franca Pirkoviča—Čorta. Zato sta ta dva takoj sklicala sestanek na Kušljanovi žagi, kjer so skrivali orožje in po vseh poslala kurirje, da bi zbrali orožje in pripeljali fante. Šestim fantom iz Šentjerneja so se pridružili 4 iz Mihovice, 3 z Dobravage, 5 iz Mihovega in z Drame ter 2 iz Družinske vasi. Odšli so na Frato, kjer so naleteli na 21 pomočnikov in vajencev iz Novega mesta in od tod skupno krenili na Gornjo Toplo reber.

Dolenjski bataljon je imel tri čete. Komandir prve čete je bil Jože Prijatelj, druge Dušan Švara, tretje Franc Pirkovič. Tretjo četo so sestavili na Rdečem kamnu, kamor se je bataljon umaknil potem, ko so Italijani prodrli do Podstenic. S Tople rebri in Rdečega kamna so patrolje odhajale v dolino, opravljale razne akcije in med drugim iz hlevov Emone na Smuki (Emona je bila italijanska delniška družba, ki je hotela izkoristiti roške gozdove) odpeljala več glav živine, da so si borci izboljšali prehrano, za katero so sicer skrbele vasi ob vznožju Roga in Novo mesto.

Duletova četa je odšla preko Frate v bližino zaselka Ostri

(Nadaljevanje na 10. str.)

Pogled na tri spomenike na Frati: ne levi posvečen spominu štirih partizanov, ki so bili ubiti pri bombardiranju Frate 8. 10. 1942, na sredini spomenik nekdanjim lovcem—borcem, aktivistom in talcem, na desni: spominska plošča 6 nepoznatih partizanov, padlih v borbi z nemškimi fašisti v ofenzivi leta 1943.

Pregled spomenikov NOB v občini Novo mesto

z vrisano potjo Novomeške partizanske čete na njenem pohodu s Frate na Bučko zadnje dni oktobra 1941.

Spominska obeležja v Novem mestu

Spominska loža

Spomenik svobode

Spomenik talca

Spomenik na Glavnem trgu

Spomenik ob Cesti herojev

Spomenik na Marofu

Spomenik na pokopališču

Spomenik v Žabji vasi

Spominska plošča v veterinarski postaji

Spominska plošča v gimnazijski veži

Spominska plošča na Bevčevi hiši v Ulici talcev

Spominska plošča v veži centra za kovinarsko stroko

Spominska plošča na sodišču

Spominska plošča na hotelu Metropol

Spominska plošča na Glavnem trgu št. 29

Spominska plošča na bivši Valantičevi hiši

Spominska plošča na bivšem Domu JLA

Spominski plošči na kmetijski šoli na Grmu

Spominska plošča na železniški postaji

Spominska plošča na kurilnici

Spominska plošča na bivši Kastelčevi gostilni v Bršljinu

Spominska plošča na združenem domu v Bršljinu

Spominska plošča na tovarni Keramika

LEGENDA

- bolnišnica
- spomenik
- pl.šča
- baza 20

vrh. Tej četi se je pridružil Jože Slak, ki je bil do tedaj na Frati.

Semkaj je prišel tudi Jože Udovč—Topsi, ki je začel borbem popravljati orožje. Število borcev dolenjskega bataljona na Rdečem kamnu in Ostrem vrhu je naraslo preko 170. Bližala se je pomlad in treba se je bilo pripraviti na večje vojaške akcije. Za te akcije so prihajale v poštev predvsem karabinjerske postaje v Starem Logu, na Dvoru in v Žužemberku. Borci so se odločili za Žužemberk. Pri napadu na Žužemberk so sodelovale vse tri čete dolenjskega bataljona. Druga četa je zasedla zaprla cesti proti Dobrniču in Zagradcu. Tretja četa je ponoči 26. marca 1942 porušila telefonske drogove pri Dvoru in na črti Mačkovec—Sadinja vas zaprla cesto od Soteske proti Žužemberku. Prva četa je ob zori napadla karabinjersko postajo v Košičkovi hiši na trgu. Zaradi prehudega zapornega ognja postojanke ni bilo mogoče zavzeti. Partizani so se morali umakniti. Odšli so v smeri Ajdovec—Ostri vrh. Na Ostrem vrhu so čete prenočile. Že naslednji dan so Italijani iz Globodola v treh kolonah v širokem krogu obkolili odsek okrog Ostrega vrha. Taborišča sicer niso odkrili, zažgali pa so kmetijo v njegovi bližini. Tem huje so se znesli nad peterico partizanov, najprej so jih mučili in potem ustrelili. O tem dogodku piše Drago Suhi:

„Akcija na Žužemberk, zlasti pa dolgi premik sta borce zelo utrudila. Savo Grom, Maks Petrič, Lojze Šprajcar, Lojze Potočar in še neki drug partizan, vsi iz druge čete, so imeli tako ožuljene noge, da niso mogli več hoditi. Zatekli so se v gozdarsko kočjo na Frati, da bi se nekoliko odpočili in se potem odpravili naprej. Drugi, tudi skrajno utrujeni, so nadaljevali pot v taborišče. Tu so polegali pod šotori in zunaj šotorov ter zaspali.

V partizanskem taborišču na Ostrem vrhu nad Globodolom se je prebujalo zgodnje spomladansko jutro. Na listju in smrekovih vejicah so spali utrujeni borci, pokriti z odejami in plašči. Pihal je mrzel jutranjik. Okoli taborišča je sneg še vedno kopnel, bele lise pa so se le počasi manjšale. V majhni dolini med skalovjem je kuhar Jaka rogovilil z dolgo kuhalnico, popravljaj ogenj in pridno mešal. Od tod se je širil prijeten vonj po golažu in polenti in ščegetal v nos. Tovariš Jože Grbec—Ge, najboljši mitraljezec tretje čete, se je že zbudil in prebudil tudi druga dva tovariša.

Bilo je menda okrog šeste, ko nas je dežurni Djordje prebudil. Še zaspani in močno utrujeni smo zlezli izpod šotorov in izpod odej, se pretegnili in umili s snegom. Dežurni je ukazal, naj se pripravimo na zajtrk. Uvrstili smo se v tri kolone in se pomikali proti kotlu. Zadnjikrat smo jedli pred odhodom na akcijo v Žužemberku, zato smo bili zajtrka zelo veseli in že kar nestrpni.

Toda nenadoma so se nam roke, v katerih smo držali skodele, povesile. 'Tovariš komandant', je ves zadihan klical Drago Florjančič, 'v Ajdovec so prišli fašisti. Tri kolone se pomikajo proti taborišču. Gotovo bodo vsak čas tu'.

Komandant bataljona Ivan More—Žan je Florjančiča, ki mu je skoraj pošla sapa in je bil ves opraskan od vejevja, osuplo pogledal. Ta je namreč zgodaj zjutraj z dvema borbema odšel v patroljo proti Žužemberku, zakaj pričakovali smo, da nas bodo fašisti poskušali zasledovati. Pot, po kateri smo se vrnili iz akcije, je vodila skozi Ajdovec.

Lotil se nas je prvi rahli sum, da bomo ostali brez zajtrka. Ostali pa smo v zboru in se pomikali proti kotlu. Kmalu je spet nekdo pritekel v taborišče.

'Tovariš komandant, tovariš komandant!' je že od daleč klical Franci Žibert, eden od treh borcev, ki so nekoliko prej odšli v patroljo v smeri proti Globodolu, kjer je na košenici stala osamljena kmetija. 'Kaj je spet?' je vprašal komandant Žan. 'Pri kmetiji so Italijani. Pravkar so jo zažgali,' je pojasnil Žibert.

'Jih je veliko?' smo ga spraševali. 'Da veliko jih je in še prihajajo. Najbrž so prišli iz Globodola.' Komandant bataljona

je poveljeval brez odloga in že so čete odhitele vsaka na svoj položaj. Prva četa, ki jo je vodil Gašper, je zasedla prostor ob robu gozda, desno od goreče kmetije, druga četa, ki jo je vodil Maks Vale, je zasedla rob

„Tu počiva 6 nepoznanih partizanov, padlih v borbi z nemškimi fašisti v ofenzivi leta 1943“ — napis na enem izmed treh partizanskih spomenikov na Frati.

gozda, levo od prve. Tretjo četo je vodil Dušan Švara. Del te čete je zasedel položaj za taboriščem, v smeri proti Dobrniču, drugi del pa je ostal v rezervi. Ta četa je tudi poslala pet borcev na opazovalnico.

Ko sta četi zasedli položaje na robu gozda, je bilo posestvo že čisto v plamenih, a Italijani so jo bili že odkurili. S seboj so odpeljali bajtarjevo družino. Naši fantje pa so bili pošteno jezni, ker so jim jo kar tako popihali. Hiteli so po sledi za njimi, vendar jih niso mogli dohiteti. Le od domačinov so izvedeli, da so Italijani kar tekli proti Globodolu in se preplašeno ozirali na vse strani.

Okrog devete ure sta se četi vrnili in vsi skupaj smo se premaknili proti Dobrniču. Utaborili smo se severovzhodno od Ostrega vrha. Da bi zvedeli, kje so zdaj Italijani, ki jih vodijo neznani izdajalci, smo na vse strani razposlali patrolje.

Italijanska kolona, ki je prišla za nami v Ajdovec, je prodrla do Frate. Obkolili so gozdarsko kočjo. Ko so obroč sklenili, so začeli noro streljati in metati bombe, čeprav niso videli nikogar od partizanov. Na ta način so si skušali dvigniti pogum in opozoriti partizane, da se le ti ne bi upali spopasti še z njimi.

Peterica v koči se je pravkar namenila odpraviti se v taborišče. Komaj pa so naredili nekaj korakov, so že zasikale svinčence. Usulo se je kakor toča. Partizani so spoznali nevarnost in se pognali navzdol proti Globodolu. Iznenadeni in še večina slabo izurjeni so fantje bežali skoraj brezglavo.

Že je bilo videti, da so se rešili, tedaj pa... Znašli so se v sovražni zasedi. Zmedena peterica je postala žrtev vojaške nespretnosti in neprevidnosti. Iz gošče so planili nanje fašisti s puškinimi kopiti, jih pretepli in odgnali. Ujetniki so vedeli, da

ne bodo dolgo gledali belega dne. Ravnanje italijanskih fašistov, udarci puškinih kopit, udarci s čevlji so jim to potrjevali. Pretepeni kakor črna živalna so se komaj premikali po blatni poti. Iz ran jim je tekla kri in se mešala z blatom. Zdaj je ta, zdaj oni padel pod udarci. Kljub temu pa so nosili glave pokonci. Niso hoteli, da bi se fašisti naslajali nad njihovo bolečino...

Prignali so jih do vasi in jih privezali k obcestnim jablanam, jih obstopili in dajali duška svojemu južnjaškemu junaštvu.

Vsak je hotel zvedeti od njih, kje so še drugi partizani in vsevpredom so jih spraševali v zlobudravi govorici. Pet mladih partizanov pa je molčalo in se do Italijanov prezirljivo vedlo. Kljub trpinčenju in bolečinam so se mučiteljem smejali v brk. To je krvnike še bolj jezilo. Nekaj fašistov se je postavilo v vrsto in namerilo puške v ujetih partizane. Castnik je rental in skakal, kakor to znajo le Lahi.

'Povejte, kje so ostali banditi! Če ne, znamo mučiti...!' Lah si je prizadeval na vse načine, da je spravil to iz sebe. Nihče od peterice ni zinil in vsi so pogumno zrl v puškinne cevi.

'Če ne govoriti, mi streljati...!' je častnik dalje renčal.

Partizani se niso bali ne mučenja ne smrti. Žal jim je bilo le, da bodo življenje izgubili tako poceni, tako nekoristno, namesto v boju. Umrli bodo, a umrli častno, brez ponižanja.

'Streljajte! Ne bojimo se umreti! Živela OF!' je kljubovalno zavpil Maks in se skušal pognati proti častniku. Zgrizel bi ga bil.

Ta je zavpil kakor smrkvav pa glavec. Fašisti so pritisnili. Strelji so presekali brbljanje italijanske soldateske. Pet partizanov pa ni umrlo. Fašisti so nalašč merili v njihove roke in noge in ne v srca in glave. Mučeni so klecili in se zvili od bolečin, kri je tekla. Fašisti so se znova in znova zaganjali v svoje žrtve, jih postavljali na noge in jih močnejše privezovali k drevesom. Vrgli so se na Sava in mu raztrgali rdečo sokolsko srajco. Trgali so jo na kosčke in si jo razdelili za spomin. Potem so spet namerili in streljali, končno pa jih pobili s puškinimi kopiti.

Trupla so obvisela na drevesih. Krvava, pretepena in iznakažena trupla! Nato so jih fašisti zavlekli nekoliko v stran in jih pokrili z zemljo. Po tem junaštvu so naglo odšli proti Novemu mestu. Tako je padlo pet mladih partizanov.

Bombardiranje in požig Frate

Italijani so svoje akcije proti partizanom pogosto spremljali z bombardiranjem. Tako je bila cilj njihove roparske zračne akcije tudi Frata. Frata je bila spomladi in poleti 1942 osvobodeno ozemlje. Tu so se sestajali aktivisti in aktivistke iz vseh delov novomeškega okrožja. Zlasti pogosto so prihajali semkaj člani in članice okrožnega komiteja KPS in okrožnega odbora OF Novo mesto ter aktivisti in aktivistke mirnopedškega podokrožja. Tu so se stekale kurirske zveze z vseh strani, tu je bilo veliko sestankov in razgovorov. Po posvetovanju na Cinku je bil tu sestanek aktivistov in aktivistk novomeškega okrožja 4. avgusta 1942. Udeležili so se ga tudi Boris Kidrič, Edvard Kocbek in Matej Bor. Edvard Kocbek piše v svoji *Tovarišiji*, da je bil to doslej najplodnejši in najbolj živahen zbor aktivistov in aktivistk.

Italijani Frati niso mogli doživeti. Poskušali so iz Straže, Novega mesta, Soteske, a so bili zmeraj odbiti. Toda Frato so okupatorjevi hlapci izdajali in

dokazovali, kako pomembna je za osvobodilno gibanje v tem okolišu. Zato so se Italijani odločili za napad iz zraka.

France Slana: Bombaš

Bilo je 8. oktobra 1942. Na Frati so bili Jože Slak-Silvo, Dušan Jereb, Ivan Gorjup, Franček List-Marko, Mara Rupena, Bogdan Osolnik in neka Jerica. Nedaleč proč je v gozdu taborila skupina partizanov in partizank. Pridružila sta se ji tudi Vene Slapšak in Oskar Ven-

turini—Šandor s svojo patruljo. Bogdan Osolnik takole opisuje bombardiranje Frate:

„Opoldne smo pri kosilu zaslislali zamolklo bobnenje letala. Vztrajno je krožilo nad okolico Frate in to je bilo nekaj nenavadnega. Ko smo pojedli, so se nekateri umaknili pod bližnje smreke, drugi pa stopili pod visoko, košato tepko ob hiši. V kuhinji sva ostala Mara, ki je pomivala posodo, in jaz.

Nenadoma je letalo zabrnelo v oglušujočem letu čisto od blizu. Bilo je jasno, kaj namerava. Z Maro sva se nagnosko vrgla v edini zaklon, v nasprotni kot kuhinje v prostor med štedilnikom in steno. V tistem trenutku so v zraku že zažvižgale bombe. Ena ali dve sta padli pred hišo, tretja pa je treščila v nasprotni vogal hiše. Ko sem začutil Marin padec, se je razlegla eksplozija, udaril je zračni puh, zažvižgali so drobci prek naju, tako da nisem vedel, ali je Mara padla zadeta ali ne. Ves prostor je napolnil dim in prah in smrad po eksploziji, naju pa so obsuli drobci lesa in opeke.

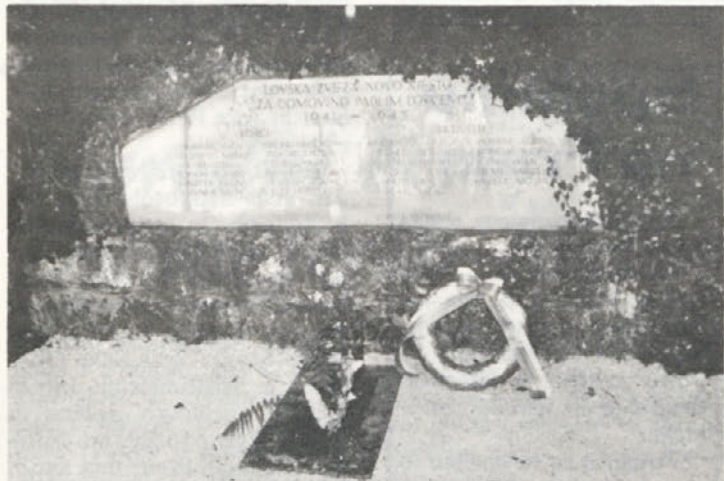
Ko sva se zavedla, sva stekla iz kuhinje in se spustila po stopnicah. Letalo se je spet obrnilo in se spet približevalo. Ustavila sva se najprej pod bližnjimi smrekami in opazovala njegovo smer, nato pa se prevalila nekaj metrov niže. Ko so med smrekami znova zatreskale bombe — to pot manjše, toda po več hkrati, naju niso več dosegle. Letalo je potem Frato in okolico še nekaj časa obstreljevalo s strojnico.

Bomba, ki je priletela pred hišo, je ranila dva tovariša, dva pa ubila. Pri priči sta bila mrtva dva iz Šandarjeve patrulje, mislim, da Božič in Čudovan, a Slapšak in Devetak sta bila hudo ranjena. Prihiteli sta medicinka Marta Šavelj in bolničarka Ženka, a ranjenima nista mogli pomagati.”

Tako je bombardiranje Frate zahtevalo štiri smrtne žrtve. Padli so Jakob Božič, Ivan Čudovan, Devetak — študent iz Ljubljane in učitelj Ivan Slapšak. Dne 20. oktobra 1942 je bila Frata požgana.

Božič Jakob Gabrje — Čudovan Ivan Šmarjeta — Devetak Ljubljana — Slapšak Vinko Trebnje — ubiti pri bombardiranju Frate 8. oktobra 1942. — Napis na enem izmed spomenikov na Frati, večnih pomnikov naše revolucije.

Spomenik v letih 1941–1945 za domovino padlim lovce, nekdanjim borcem NOV, aktivistom in talcem. Na Frati jim ga je postavila Lovska zveza Novo mesto.

Delegacija polaga venec pred spomeniki na Frati

Le pogledjte jih, nasmejane obraze — dež nam zares ni mogel vzeti dobre volje, čeprav smo ga z dežniki vztrajno „odrivali“...

Tako je padel Jože Slak – Silvo

Medtem ko so bile brigade odsotne, so se razmere predvsem v predelih Suhe krajine močno poslabšale. Posebno hud udarec je prizadel aktiviste in aktivistke novomeškega okrožja. O tem žalostnem dogodku piše ing. Jože Levstik:

„Vse to porajanje v naravi smo nosili s seboj tudi mi ljudje. Oživljali smo in bili pogumni ter spet polni snovanja drznih načrtov in trdne vere v novo zmago. Takšne volje smo v bregu nad Poljanami imeli sestanek z aktivisti in aktivistkami podokrožja Toplice. Prisotni so bili Jože Ravbar, Matevž Martin in še drugi. Seznanili smo se s političnim položajem in v duhu smernic IO OF napravili načrte za nove politične in gospodarske akcije.

Popoldne se je naša četverica s tovarišem Ravbarjem odpravila čez hribe proti Novemu mestu. Šli smo čez Rigelj, kjer smo obiskali staro znanko tovarišico Sitarjevo. Ponudila nam je orehov in vina. Prelepo sončno vreme, dobro opravljeno delo, prijetna tovarišija, vse to nas je

spravilo v židano voljo. Posebno vesela in dovtipna sta bila tovariš Rok in tovarišica Mica Ambrožič. Med dovtipom in smehom so se kresale bistre misli. Lahkega koraka smo jo mahnili skozi Bušinec, Dolenje Sušice, Selišče na Drganja sela. Tu smo stopili v znano partizansko hišo pri Krenovih in se malo odpočili. Domača hčerka nam je prinesla suhega sadja in pijače. Ko se je dan nagibal k večeru, smo prišli nad Praproče, kjer smo se na koncu vasi ustavili pri Forsčkovih. Tu je ostala Meta (Fani Košir), ki je nameravala od tod navezati stike z ljudmi iz Novega mesta.

Že v mraku smo se spuščali previdno proti cesti nad vas Potok, ki leži ob Krki. Pod vasjo nas je v temi prepeljal prek vode s čolnom mlad brodnik; če se ne motim, je bil to Drgančev fant. Tako smo prišli na Sela, kjer smo imeli pri Frankovih dogovorjen sestanek z aktivisti in aktivistkami z leve strani Krke. V hiši nas je že čakalo v veži pri veliki mizi nekaj domačinov: tovariš Franko, dva iz Gorsetove hiše in še nekaj drugih. Kmalu so vstopili še tovariša in tovarišica, ki so prišli z mirnopoške plati: Slavka Becele, Jože Slak in Jože Povše. Pričeli smo z delom.

Hoteli smo predvsem pregledati vrste najsposobnejših, najbojevitejših in najprevidnejših ljudi tega okoliša. To, da sta pri tem sodelovala dva stara in izkušena borca – komunista, kakršna sta bila tovariša Rok (Maks Strmecki) in Silvo (Jože Slak), je dajalo našemu delu še posebno ideološko globino in težo. Pozno ponoči smo sestanek zaključili in pri tem čutili, da smo delo dobro opravili. Spominjam se še, kako sem se zapletel v daljši razgovor z Jože-

tom Slakom. Poznal sem ga kot človeka, ki je zrasel iz sredine dolenjskega kmeta in ki se je prav posebno poglobljal v vprašanja naše vasi in v kmečko vprašanje sploh. Razvijal je zelo trezne misli in poglede na reševanje kmetijskega vprašanja v osvobodjeni domovini. Videlo se je, da življenje dolenjskega kmeta resnično pozna in da ga ima rad kot delovnega človeka, ki mu je treba pomagati, da bi se dvignil iz zaostalosti. V poglavitnih vprašanjih prihodnje kmetijske politike sva se prav zaradi teh njegovih življenjskih pogledov na stvar zelo dobro skladala in se dogovorila, da se bova o tem še pogovarjala.

Razhajali smo se sredi trde noči. Gregor (Jože Ravbar) in Slavka Becele sta se odpravljala prek Krke. Skupina, ki je ostala tostran Krke, se je napotila proti Faleskinijevi opekarni. Mladi Jože Povše, ki je od vseh nas ljudi in pota tod najbolj poznal, nas je v mrzli noči pripeljal do opekarnice. Oglasili smo se pri domačem hlapcu, ki je bil zaupen človek in ki je preskrbel za naše aktiviste nekaj kil soli. Povabil nas je v svojo skromno izbo. Zagotavljal nam je, da se mirne duše lahko malo pogrejemo in nato rano zjutraj krenemo proti Dolenji Straži in naprej v gozd. Dodal je, da Italijanov iz Straže že ni videl dva meseca. Res smo legli po klopih, po mizi in stoli, njega pa naprosili, naj nas pokliče ob 5. uri zjutraj. Morda smo spali kakšne štiri ure, ko nas je hlapec že prišel buditi. Tih smo vstali in zapustili gostoljubno sobo. Zunaj smo se takoj razvrstili v kolono po eden, na čelu kolone je spet stopal Jože, ki nas je hotel pripeljati v Dolenjo Stražo k svojim dobrim znancem na zajtrk. Za njim je šel Sil-

vo, v sredi Mica, za njo pa midva z Rokom.

Nebo je bilo jasno, polno zvezd. Jutranji zrak oster in miren. Pred seboj smo videli lučke, ki so mežikale iz kmečkih hiš v Dolenji Straži. Korakali smo čisto tiho v smeri ceste Novo mesto – Straža. Naenkrat je Mica zadržala svoja dva soseda Roka in Silva, ter prisluhnila šumu od vasi: „Fantje, v bližini slišim tiho govorjenje Italijanov. Počakajmo malo, da vidimo, kaj to pomeni!“ Vsi smo prisluhnili.

„Ne bodi panikar! Tu jih ni bilo že dva meseca,“ jo je zavrnil Jože in krenil naprej. Spet smo

korakali dalje in dospeli že skoraj na cesto Straža Novo mesto. Naenkrat čisto od blizu počil strel. „Tovariši, naprej po cesti in za vasjo v hrib!“ zakriči Jože. „Nazaj, tovariši, proti opekarni!“ zavpijem jaz. Vsi skupaj smo stekli za njim nekaj korakov po cesti proti Novemu mestu, kar se usuje na naš strahovit ogenj iz pušk, mitraljezov in minometov. Prileteli smo naravnost v sredo močne italijanske zasede.

Prvi je bil zadet Silvo. Bil je ranjen in ni mogel več naprej. Malo za njim se je zrušil Jože Povše, smrtno zadet naravnost v glavo. Italijanski vojaki so iz zasede planili proti nam. Mico so zgrabili blizu Jožeta Slaka, ki se je sam vrgel na bombo, poprej pa še zaklical: „Pozdravite mojo mamo!“ Ni hotel živ pasti sovražniku v roke. Ko so prišli do njega italijanski častniki, so se odkrili v priznanje njegovemu junaštvu.

Midva z Maksom sva tekla nazaj naravnost proti gozdičku za opekarno. Bila sva venomer pod strašnim ognjem. Ves prostor je bil osvetljen s svetlobnimi raketami. Padala in metala sva se na tla. Nad nama so sikali dolgi rafali. Ker so italijanski vojaki pritiskali za nama, sem

(Nadaljevanje na 13. str.)

Spominu na Frato

To številko našega glasila smo posvetili Frati.

Predstavljamo vam Frato takšno, kakršna je bila nekoč v času gospodstva in izkoriščanja delovnih ljudi, in Frato, kakršna je bila med okupacijo in narodno revolucijo.

Prispevki za to številko so zbrani po pričevanju borcev, ki so na Frati bili v času revolucije in so dogodke iz teh dni v tem delu dobro poznali.

Sestavke je zbral in uredil Danilo Kovačič. Pri tem je uporabil naslednje vire:

Frata – Iz knjižne zbirke DOKAZI, napisala Tina Zupančič, žena Jožeta Zupančiča na Frati.

Novo mesto 1365 – 1965 – prispevki za zgodovino mesta, ki so jih zbrali Janko Jarc, Tine Knez, Jože Mlinarič in Jože Suhadolnik.

Spomeniki naj govore – knjiga, ki jo je napisala Ema Muser, založil občinski odbor ZZB NOV Novo mesto.

Spomini – prispevek našega upokojenega delavca, prvoborca Jožeta Udoviča.

Proslave na Frati se je udeležil med drugimi tudi Franci Šali, izvršni sekretar v centralnem komiteju Zveze komunistov Slovenije.

dvakrat ustrelil nazaj iz svoje male pištole. V temi sem pri padcu izgubil še to edino orožje. Naenkrat sem začul Maksov glas: „Jože, ranjen sem!“ Ozrl sem se nazaj in že videl pri njem dva italijanska vojaka. Streljanje je za hip prenehalo. Z zadnjimi močmi sem se pognal proti gozdu. Divje streljanje se je začelo znova. Še danes ne vem, kje sem vzel moč, da sem to vzdržal, in kako se je moglo zgoditi, da me niso zadeli na čistiini nekaj sto metrov, ko je neprestano bruhal ogenj okoli mene in nad menoj. Na pol mrtev sem se zavlekel v gozdček Brezje, kjer kopljejo glino za opekarno.

Videl sem Jožeta Slaka, enega najbolj priljubljenih partizanov na Dolenjskem, skromnega, bojevitega in požrtvovalnega človeka. Njega osebnost je bila zgled vsem, ki smo ga bliže poznali. V vrstah najodgovornejših ljudi naše komunistične stranke je prebujal prej nerazgibane, politično zaostale množice dolenjskih kmetov, ki so dali potem iz svoje srede vrsto prekrasnih borcev in bork za svobodo. Bil je najsvetlejši vzor človeka, ki je zrasel iz ljudstva, zmeraj ljudski je delal za ljudstvo do svojega poslednjega diha. Njegova posebna moč je bila v tem, da je kot kmečki sin dobro poznal korenine političnega klerikalizma v zavesti slovenskega kmeta in se z njim odločno spoprijemal. Kot nekdanji krščanski socialist je s svojim pogumnim nastopom v naši napredni javnosti zadal hud udarec klerikalni reakciji...

Anico Ambrožič in Maksa Strmečkega so Italijani odpeljali v Stražo. V pisarni so jim vzeli vse osebne predmete. Maks je bil ranjen v obraz, tako da je težko govoril. Nečloveško so ravnali z njim. Že pri prvem zaslišanju so ga strahovito mučili, tako da je bil ves razbit, z vseh črto spodnjo ustnico. Dvakrat so ga soočili z Mico. Pri prvem so očenju je ponosno izjavil, da je komunist in partizan in da je to vse, kar ima povedati. Pozneje ga je Mica še enkrat videla. Tedaj ni mogel več govoriti. Ob 9. uri so ga ustrelili pred pokopališčem v Vavti vasi.

FOTOGRAFIJE

za to številko NOVOTEKSA sta posnela Tone Pungrčar in Janez Pavlin, fotografije spomenikov in objektov na Frati pa so iz arhiva oddelka NOB v Dolenjskem muzeju v Novem mestu.

Jože Slak-Silvo se je rodil 26. avgusta 1902 na Gorenjem Vrhu pri Dobrniču v družini malega kmeta. V Novem mestu je končal nižjo gimnazijo, v Ljubljani pa trgovsko šolo in bil nato revizor pri Zadrugi zvezi in Okrožnem uradu za zavarovanje delavcev v Ljubljani. Urejal je list krščansko socialistične mladine Mladi plamen in že leta 1932 imel stike s komunisti. In tako je tudi Mladi plamen že decembra 1933 izpričeval revolucionarne poglede na žgoča družbena vprašanja.

Komaj 14 dni po smrti Jožeta Slaka je kruta usoda znova posegla v vrste novomeških aktivistov in terjala novo, dragoceno žrtev. V velikem Lipovcu pri Ajdovcu je 12. marca 1943 padel Dušan Jereb-Štefan, prav tako pozneje odlikovan z redom narodnega heroja.

Dušan Jereb-Štefan se je rodil 26. januarja 1908 v Ljubljani. Bil je živinozdravnik in že zgodaj komunist. Ob izbruhu

Narodni heroj Jože Slak – Silvo

Leta 1933 je postal član SKOJ. Ker se je zoper družbene krivice odkrito bojeval, so ga leta 1934 prvič zaprli in obsodili na eno leto robije. Ko je prišel iz zapora, se je popolnoma posvetil političnemu delu: sodeloval je med drugim pri kmečki komisiji CK KSS in pri Ljudski pravici. Seveda za takšne, kakršen je bil on, v stari Jugoslaviji ni bilo službe. Zato sta z bratom Lojzetom (ki je ob koncu vojske padel kot partizan v Borovljah) po načrtu Borisa Kraigherja doma zgradila mlin. Lojze je mlel, Jože pa skrbel za motor. Svoje življenje je zavestno sklenil posvetiti osvoboditvi človeka. Deloval je po dolenjskih vaseh od Stične do Kostanjevice. Dne 12. avgusta 1940 so ga spet zaprli in ga spustili iz novomeških zaporov šele po zlomu stare Jugoslavije.

Kot član okrožnega komiteja KPS Novo mesto je za OF pridobival ljudi po vaseh okrog Dobrniča. Razen tega je sestavljal in uril bojne skupine, s kate-

rimi je že poleti 1941 napadel italijanske patrulje. Oktobra 1941 je postal komisar novomeške čete na Brezovi rebri. Pozimi 1941/1942 je uredil in vodil sprejemno partizansko oporišče na Frati. Maja 1942 je postal namestnik bataljonskega komisarja zahodnodolenjskega odreda, junija istega leta pa komisar partizanskih delavnic na Rogu, kar je bil do roške ofenzive. Po ofenzivi je deloval kot aktivist na terenu, dokler ni 26. februarja 1943 padel v italijansko zasedo.

Prvi partizani v vaseh okrog Dobrniča so bili sad njegovih prizadevanj. Njegova osebnost je bila vzor vsem, ki so ga poznali. Njegova potrpežljivost v prepričevanju, njegovo skromno vedenje in zagrizena vztrajnost v boju so morale roditi bogato žetev, čeprav je oral ledino v najbolj zaostalih predelih Dolenjske. Za vse to je bil pozneje odlikovan z redom narodnega heroja.

Narodni heroj Dušan Jereb – Štefan

španske državljanske vojske je odšel v Francijo, kjer se je pridružil protifašističnim borcem. Zaradi bolezni pa se je moral vrniti. Veliko je hodil po kmetih in revnim brezplačno zdravil živino.

Aprila 1941 je postal sekretar okrožnega komiteja KPS Novo mesto. Vodil je predvsem zbiranje in skrivanje orožja ter poskrbel, da je mesto dobilo ciklostilno tehniko. Ko je bil okupatorju že preveč sumljiv, se je novembra 1941 umaknil v ilegalo v Ljubljano. Julija 1942 je spet prišel na osvobodeno ozemlje Dolenjske in spet postal sekretar, zdaj sekretar okrožnega odbora OF Novo mesto.

Odslej je znova vodil politično delo na Dolenjskem. 18. decembra 1942 je postal sekretar poverjenstva OF za Dolenjsko, ki ga je ustanovil izvršni odbor OF zaradi hitrejšega utrjevanja organizacijske mreže

OF; ta namreč še ni v celoti prebolela udarcev italijanske ofenzive. Poleg tega je bilo nujno treba ustanoviti še Protifašistično zvezo in Zvezo slovenske mladine.

V začetku marca 1943 je šel s skupino aktivistov in aktivistk s Trške gore proti Žužemberku. V vasi Veliki Lipovec so jih 12. marca 1943 iznenada okolili Italijani in belogardisti. Pri priči se je odločil kriti s pištolo preboj in umik tovarišem. Z nekaj borci je zadrževal sovražni napad tako dolgo, da se je večina njegovih umaknila. Sam pa je v tem boju padel; žrtvoval je življenje za to da so ostali živi drugi.

Podoba tega ljudstvu predanega in junaškega komuniste se je za zmeraj vtisnila v spomin prebivalstva Dolenjske. Pokopan je v skupni partizanski grobnici na Cvibljah nad Žužemberkom.

Moji spomini na Frato

Kot zadnja skupina mladincev, ki je v ponedeljek, 9. marca 1942 odšla v partizane, smo bili: Drago Suhy – Liko, njegov brat Branko – Senk, Tone Ilvar in jaz. Že prejšnji dan smo izvedeli, da odhajamo na zbornostno mesto, ki je bilo na Frati. Prva javka je bila v Pečaričevi gostilni v Prečni, kjer bi zvedeli za nadaljnjo javko. Na poti od Bršljina proti Prečni nas je ustavila italijanska patrulja, legitimirala in preiskala Lika, jaz pa sem imel polno aktovko orodja. Ker sem že v očetovi delavnici pred odhodom v partizane popravljaval orožje, sem se z najpogostejšim orodjem dobro založil, da bi vsaj manjše okvare lahko popravil kar v partizanih. Na začudenost vprašanje vodje patrulje je Tone odgovoril, da gremo k njegovemu stricu v Češče vas popraviti neki stroj. S pojasnilom so bili Italijani zadovoljni in mi smo nadaljevali pot proti Prečni.

Na javki pri Pečaričevih so nam povedali, da moramo pri njih počakati, ker bo ponoči prišla do njih še skupina fantov iz Žabje vasi. Z njimi bi odšli skupaj do naslednje javke, ki je bila pri Jarčevih na Suhorju.

Odšli smo v gostinsko sobo, kjer je nekaj domačinov kartalo. Vsedli smo se v kot, naročili liter vina ter se razgovarjali o naši nadaljnji življenjski poti, življenju v partizanih in borbah,

ki nas čakajo. Kmalu se nam je pridružil takratni nadučitelj prečenske šole Colja. Zaslutil je, da odhajamo v partizane. Kmalu je odšel, a se je takoj vrnil. Prinesel nam je 10 živih nakaznic ter nam naročil, da jih oddamo Jožetu Zupančiču, logarju na Frati. Ta bi jih oddal na gozdni upravi v Straži, od koder bi poslali živila na Frato. Ker se je bližala policijska ura, je odšel, ostali pa so kvartali naprej. Tudi mi smo odšli iz gostinske sobe ter še kakšno uro čakali v kuhinji. Toda fantov iz Žabje vasi ni bilo. Domača hčerka Jožica nas je peljala v majhno sobico, kjer naj bi zaspali. Sin Stane pa je odšel, da počaka fante iz Žabje vasi.

Komaj smo dobro zadremali, že so nas prebudili strelji pred hišo. Takoj smo mislili, da so se fantje, ki smo jih pričakovali, spopadli z Italijani. Toda hitro smo ugotovili, da streljajo samo Italijani. Mislili smo, da nas je Colja izdal. Hudo nam je bilo, da nas bodo dobili še predno bomo prišli v partizane. Pobegniti nismo mogli, kajti na oknu je bila železna ograja, pred hišo pa je tekel potok. Orožja nismo imeli, da bi se jim uprli. Toda streljanje je kmalu ponehalo. Oddahnili smo si in zaspali. Ko smo se v zgodnjih jutranjih urah prebudili, so nam domačini povedali, da so se Italijani v sosed-

nji gostilni pri Komini napili in streljali po vasi.

Fantov iz Žabje vasi še vedno ni bilo, zato nas je Stane Pečarič še v mraku odpeljal k Jarčevim. Tam smo zajtrkovali in nekaj ur počakali, ker so bili Jarčevi fantje zelo utrujeni, saj so prejšnji dan večkrat prekoračili pot iz Suhorja do Frate in nazaj in to v snegu, ki je bil marsikje visok preko kolen. Pot do Frate je bila zelo naporna, zlasti za nas štiri, ki takih naporov nismo bili vajeni. Vodil nas je Lojze Jarc.

Ko smo prišli na Frato, so nas že čakali fantje iz Novega mesta, ki so prišli tja že prejšnji dan. Tam so bili tudi moji stari znanci: Jože Slak – Silvo, Dušan Švara – Dule, mornar Edi Valant in še nekaj starih, prekaljenih partizanov. Po kratkem in priskrnem pozdravu me je Silvo takoj vprašal, če imam s seboj kaj orodja, da bom lahko popravljaval vsaj manjše okvare orožja. Ko sem mu pokazal orodje, je bil navdušen.

Naslednji dan je na Frato prispele tudi oprema tovarišev iz Novega mesta. Toda tovarišev iz Žabje vasi še vedno ni bilo. Prišli so nekaj dni kasneje. Dule in Silvo sta odredila, da novomeška skupina odide preko Brezove rebri na Rdeči kamen ter Gornjo in Dolnjo Toplo reber, kjer je bila že večja skupina par-

Zadnja skupina, ki je 9. marca 1942 odšla v partizane na Frato iz Novega mesta: od leve proti desni stoje Brane Suhy–Senk, Jože Udovič–Topsi, Tone Ilvar in Drago Suhy–Liko.

tizanov, ki je tvorila dve četi. Na Frati pa sta ostala Dule in Silvo z nalogo, da sprejemata nove borce in postopoma formirata še tretjo četo. Tu sta ostala tudi stara borca Ivan Kovarčič – Efenka ter Edi Valant ter novinci Suhy Drago, Potočar Alojz in jaz. Naša oborožitev je bila dve puški in pištola. Jaz pa sem tam izdelal tudi nekaj nožev. Moja naloga je bila pregledati vse orožje, ki bo prišlo na Frato, ga očistiti in po možnosti popraviti.

Nekaj dni kasneje je prišla na Frato 26-članska skupina iz šentjernejske doline pod vodstvom Franca Pirkoviča – Čorta in Maksa Valeta – Fiča. Po pregledu in popravilu orožja so odšli na Rdeči kamen.

Skupina na Frati je naraščala, zato sta komandir Dule in komisar Silvo izbrala novo taborišče čete na Ostrem vrhu. Tja je prišlo tudi nekaj borcev iz Tople rebri. Četa je kmalu narasla na preko 50 borcev. Formiran je bil V. bataljon, ki je dobil naziv Dolenjski bataljon. Štel je okrog 170 borcev. Za komandanta bataljona je bil imenovan Ivan More – Žan, za komisarja pa Dušan Pirjevec – Ahac. Komandirji čet so bili: Jože Prijatelj – Slobodan, Franc Pirkovič – Čort. Komandir moje čete je bil bivši jugoslovanski mornariški podoficer Švara Dušan – Dule, komisar ja Jože Slak – Silvo. Vodnik voda, v katerega sem spadal, je bil

(Nadaljevanje na 15. str.)

Preživeli borci V. bataljona (dolenjskega), zbrani na srečanju 2. marca 1961 v Dolenjskih Toplicah.

bivši jugoslovanski podoficir Drago Florjančič.

Oborožitev naše čete je bila zelo slaba, saj je v partizane prišlo veliko borcev brez orožja. Toda kljub temu nismo bili neaktivni. Kmalu po prihodu v taborišče na Ostri vrh je odšla naša patrulja pod vodstvom komandirja Duleta v zasedo k zaselku Šranga med Mirno pečjo in Bršlinom. Nameravali so napasti italijansko patruljo, ki je dvakrat dnevno odšla iz Bršljina, kjer so bile nameščene enote divizije Isonzo do postojanke v Mirni peči. Naša patrulja je zasedla položaj in pričakala Italijane. Toda imeli smo smolo. Odpovedal je puško-mitraljez in Italijani so jo srečno odnesli brez izgub v paničnem begu. V strahu, da bi bili ponovno napadeni, so bile njihove patrole mčneje in bolje oborožene.

18. marca 1942 je bil del Dragovega voda poslan na propagandno akcijo na Trško goro. 19. marca je bila v cerkvi na Trški gori maša, na kateri se je običajno zbralo veliko kmečkega prebivalstva. Naša naloga je bila, da ljudem pojasnimo cilje naše borbe in jih prepričamo, da nam v tej borbi pomagajo. Iz taborišča in Ostrem vrhu nas je odšlo 14 borcev pod vodstvom domačina vodnika Draga Florjančiča. Vsi smo bili oboroženi s puškami, Stane Potočar — Lazar pa je imel puško-mitraljez. Mimo Gornjega Globodola in železniške postaje Mirna peč smo okrog polnoči prispeli v Karlovce. Tam nas je naš zaščitnik — priimka se žal ne spomnim, pogostil z dobro zabeljenimi ajdovimi žganci. Po nekaj urnem počitku smo v zgodnjih jutranjih urah odšli proti cerkvi. Ustavili smo se v bližnjem gozdičku, jaz pa sem odšel oborožen s pištolo na izvidovanje k cerkvi. Tam je

Ivan Ivković se na Frati posavlja od tovariša Nika Šiliha, desno: Jože Udovič.

bilo vse v redu. Italijanskih vajakov ni bilo in ko so ljudje odšli v cerkev, sem to javil vodniku. Obkolili smo cerkev in počakali konec maše.

Ko so ljudje prišli iz cerkve, so bili silno presenečeni in prestrašeni. Povedali smo jim, naj se ne bojijo, kajti mi smo slovenska vojska in se borimo le proti okupatorju in njihovim sodelavcem. Zahtevali smo, da pride iz cerkve tudi župnik iz Otočca — takratnega Št. Petra. Zagotovili smo mu, da se me ne bo zgodilo nič žalega.

Ko je prišel iz zakristije, v kateri se je skrival, je Drago vsem navzočim razložil cilje naše borbe.

Župnika je opozoril, naj ne sodeluje z belo gardo, ki je že takrat postajala aktivna. Ljudje so z odobravanjem sprejeli Dragov govor, saj so ga kot domačina poznali in spoštovali. Po končanem govoru smo se vsi zbrali pred cerkvijo in zapeli nekaj naših borbenih pesmi. Ko smo hoteli oditi, so nas ljudje iz bližnjih vasi vabili, naj se oglasi pri njih. Odšli smo v gozd. Krenili smo proti Grčevju. Ko

smo prišli tja, so že vsi vedeli, kaj je bilo na Trški gori. Sprejeli so nas zelo priščno. Takoj so nam prinesli kruha, klobas, slanine in drugih dobrot ter skuhalo za vse kosilo.

Po kosilu je Drago predlagal, da postavimo pri gradu Otočec zasedo in pričakamo Italijane, ki hodijo vsako popoldne iz Družinske vasi v vas Otočec. Iskal je še štiri prostovoljce, toda javili so se vsi. Izbral je Metoda, Džura, Džordža in mene. Z ostalimi smo se dogovorili, kje se po akciji dobimo in prenočimo. V zasedi pri gradu Otočcu smo čakali več kot tri ure. Italijani so prišli, ko je bil že trden mrak in jih prednji del zasede ni spoznal. Šele ko so prišli v gomji del, kjer sva bila z Džordžem, sva jih spoznala po žlobudravi italijanščini. Takoj sva vžgala po njih. Toda zaradi mraka, cilja nisva dobro videla, ostali trije pa sploh ne. Že po prvih strelah so Italijani skočili v zaklone, kjer jim nismo mogli do živega. Zato smo se umaknili proti Zagradu in Ceceletovim povedali o napadu ter jim naročili, da nam na Ostri vrh sporoče rezultat napada. Čez nekaj dni smo zvedeli, da je bil prvi mrtev, drugi pa ranjen.

Ko smo prišli na dogovorjeno zborniško mesto, tam ni bilo ostalih tovarišev. Ti so medtem zvedeli, da je kmalu po našem odhodu prišlo na Trško goro okrog 2.000 Italijanov. Zato so se umaknili v drugo smer.

Nas pet je prespalo na neki zidanici, saj za Italijane v naši neposredni bližini nismo vedeli. Naslednje jutro smo iskali naše tovariše. Opazili smo jih daleč naprej v dolini, tako da jih nismo mogli dohiteti. Ko smo prišli do našega zaščitnika, zdí se mi, da je bil iz vasi Orkljevec, se je ta pravkar vrnil s poti, po kateri je vodil ostalo našo skupi-

(Nadaljevanje na 16. str.)

Dežniki, dežniki, dežniki — kot gobe „na dežju“ . . .

(Nadaljevanje s 15. str.)

no. Ker se je že blížal večer, smo pri njem prespali, drugi večer pa nas je prepeljal preko železniške proge. Tako smo prišli v taborišče Ostri vrh en dan za prvo skupino.

Naslednji dan je pod vodstvom Jožeta Bana odšla v Novo mesto skupina petih partizanov, da likvidira fašista Džordana Kumra, ki je stanoval na Koloniji — sedanjí Cankarjevi cesti. Jože je vedel, da ima na stanovanju tudi precej orožja in municije bivša jugoslovanska vojska. Razen tega je bil zagrozen fašist, ki si je silno prizadeval, da pridobi čimveč naše mladine v fašistično organizacijo GILL.

Do njegovega stanovanja so prišli srečno — takrat Novo mesto še ni bilo obdano z žico. Toda Kumer je imel srečo, kajti prav takrat je bil na dopustu. Ko so vdrlí v hišo in jo preiskali, ga ni bilo, pač pa so v njegovi sobi dobili jugoslovanski puškomitraljez Šoš z rancem probojne municije, puško in pištolo FN z zabojem municije. Razen tega so dobili ogromne količine cigaret, keksov, čokolade in drugih dobrot. Ko so se vrnili v taborišče, smo jih navdušeno sprejeli. Takoj smo preizkusili puškomitraljez, a žal ni deloval.

Seveda sem ga dobil v roke jaz, toda take vrste puškomitraljeza nisem poznal niti jaz niti

noben drug borec. Vsak naboj se je zataknil. Šele po dolgih poizkusih se mi je posrečilo uravnati dele puškomitraljeza tako, da je deloval.

Ob napadu na Žužemberk, 26. marca, je bila naša četa določena za zavarovanje napadajoče tretje čete. Napad zaradi močnega zapornega ognja ni uspel. Ves bataljon se je umaknil na Ostri vrh. Na Frati je ostalo nekaj tovarišev, ki so bili močno ožuljeni. Naslednji dan so nas napadli Italijani, katere je obvestil ajdovski župnik, ki je opazoval naše premike. Kolona, ki je prišla iz Ajdovca, je prese-netila tovariše na Frati. Nad Globodolom so jih ujeli in po

1952 — Obnovljena Frata je posvečena spominu vseh borcev NOV in aktivistov OF, ki so se tu med NOB zbirali, se usposabljali za borbo in žrtvovali svoja življenja za osvoboditev (napis na spominski plošči koče na Frati).

dolgemu mučenju ustrelili. Padle so naše prve žrtve: Savo Grom, Lojze Potočar, Lojze Šprajcar in Jože Jenko. Maksa Petriča pa so ujeli v bližini Luknje ter ga zverinsko ubili v Vavti vasi.

Kolona Italijanov, ki je prodirala iz Globodola proti našemu taborišču na Ostrem vrhu, je kakšnih 150 m od taborišča krenila na levo, kamo so vodile sledi patrole, ki je odšla proti Ajdovcu. To patrolo so napadli na samotni kmetiji pri Kolencu. Vsi so se srečno umaknili. Italijani pa so od jeze požgali Kolenčevo kmetijo in se naglo umaknili, s seboj pa odgnali kmetovo družino. Sledili smo jim, toda nismo jih mogli dohiti, ker so na vrat na nos bežali v Globodol.

Bataljon se je premaknil proti Dobrniču. V gozdu nad Dobrničem se je bataljon preformiral. Tam smo tudi prisegli, da se bomo borili za svobodo proti okupatorju in njihovim pomagačem. Čete so dobile tudi nova področja delovanja.

Duletova četa je odšla proti Škocjanu, Čortova četa, kjer so bili večinoma fantje iz šentjernejske doline, je odšla na Gornjance. En vod te čete, katere vodnik je bil Ivan Picelj — Jon, je ostal na področju Podturna in je kmalu prerasel v četo, ki se je imenovala Martinova četa po komandirju Martinu Kosu. Slobodanova četa, kateri sem

bil dodeljen, pa je odšla proti Trebelnem in se utaborila v Blatnem klanecu.

Vse te čete so hitro prerasle v bataljone. 7. maja 1942 je štab III. grupe odredov izdal odločbo o osnovanju Dolenjskega odreда, katerega so tvorili štirje bataljoni. Prvi bataljon je operiral na trebanjskem, drugi na mokronoškem, tretji na topliškem in četrti na gorjanskem področju.

JOŽE UDOVIČ

GLASILO TEKSTILNE TOVARNE NOVO MESTO
NOVOTEKS

NOVOTEKS je glasilo tekstilne tovarne Novo mesto. Iz haja vsako zadnjo sredo mesecu v nakladi 2500 izvodov. Glasilo ureja izdajatelj-ski svet v sestavi: Hinko Šintler (predsednik), Danilo Kovačič, Mladen Radojčin, Martina Vidic, Mojca Peroci, Jana Jovič, Bojan Pureber, Jože Klobučar in Mirko Albijanič. Glavni in odgovorni urednik: Danilo Kovačič. — Uredništvo: NOVOTEKS, Novo mesto, Foersterjeva 10. — Časopisni stavek, filmi in prelom: DITC Novo mesto, TOZD Dolenjski list; tisk TOZD Tiskarna Novo mesto.